

KRISTENDOMMEN ER IKKE NOGEN

»STOR FORTÆLLING«

Strukturelt notat til en typologi
over »universelle« fortællinger

Af Hans Jørgen Lundager Jensen

1°

»Den store fortælling«, »metafortællingerne«, har mistet deres kraft, fortæller Jean-François Lyotard os (jeg tror, han har ret). Men hvilke fortællinger drejer det sig om? Hvad menes der med en »stor fortælling«? Er det nok, at den er »stor« (dvs. har menneskehedens skæbne som sådan på programmet), og at den er en »fortælling« (dvs. at den forudsætter et antal handlinger eller begivenheder, der udspilles på en tidsakse mellem en initial- og en finalsituation)?

Det drejer sig for Lyotard om en bestemt type »metafortællinger«, nemlig

de fortællinger, som har kendetegnet moderniteten: fornuftens og frihedens fremadskridende emancipation, arbejdets (kilden til den fremmedgjorte værdi i kapitalismen) fremadskridende eller katastrofiske emancipation, berigelsen af hele menneskeheden gennem den kapitalistiske teknovidenskabs fremskridt og endda, hvis man medregner kristendommen til moderniteten (i så fald som modsætning til den antikke klassicisme), skabningernes frelse gennem sjælens omvendning til Kristus-fortællingen om martyrkærligheden. Hegels filosofi totaliserer alle disse fortællinger og samler i denne forstand den spekulative modernitet i sig.

Disse fortællinger er ikke myter i betydningen fabler (selv ikke den kristne fortælling). Ligesom myterne har de ganske vist til formål at legitimere institutioner, sociale og politiske praksisser, lovgivninger, etikker, måder at tænke på. Men til forskel fra myterne henter de ikke denne legitimitet i en grundlæggende, oprindelig handling, men i en fremtid, der skal komme, dvs. i en Idé, som skal realiseres. Denne Idé (om frihed, »oplysning«, socialisme osv.) har en legitimerende værdi,

Kristendommen er ikke nogen »stor fortælling«

fordi den er universel. Den leder alle de menneskelige realiteter. Den giver moderniteten dens karakteristiske form: *projektet* - det projekt, som Habermas siger er ufuldendt, og som må genoptages og fornyes.¹

Det drejer sig i nærværende sammenhæng ikke om at kommentere Lyotards analyser, men om en begrebsafklaring, der muligvis vil være nyttig. Med udgangspunkt i Lyotards omtrentlige omskrivning af den type »metafortællinger«, han her har i tankerne, og konfrontationen med »myten«, som det ses i citatet, vil jeg foreslå en teksttypologi over, hvad man kunne kalde »universelle« fortællinger, altså fortællinger, der angår menneskeheden som sådan, og præcisere, *hvis* eventuelle død det er, Lyotard diagnosticerer. Som et interessant biprodukt af dette anliggende kan man notere sig, med hvilken ret Lyotard anfører sit forbehold, når kristendommen bringes ind i overvejelserne.

De metafortællinger, Lyotards analyser gælder, har naturligvis flere former: liberalistisk, spekulativ, marxistisk. Per Aage Brandt sammenfatter meget klart:

Vi får således en *humanistisk metafortælling* svarende til oplysningstidens revolutionære perspektiv: menneskeheden er frihedens helt, men præsterne og tyrannerne er dens skurke eller forræddere, der har forhindret folkene i at tilegne sig viden og dermed at forstå, fortolke og forandre deres liv. Staten er nationens redskab til at befri sig som folk, realisere sig selv.

Og vi får en dialektisk og *spekulativ metafortælling*: alle kundskaber er momenter i Åndens tilblivelse, dens historie, som samtidig er folkenes historie, og kun ved at klargøre vidensformernes og handlingsformernes tilhørsforhold til denne Åndens, Subjektets og Livets historiske bliven-sig-selv, totale selvrealisation, kan menneskeheden forstå sig selv.²

Jeg vil nu foreslå følgende differentielle kriterier, ved hjælp af hvilke den *gruppe* af fortællinger skal defineres, inden for hvilken det, som her menes med »den store fortælling«, »metafortællingen«, finder sin differentielle definition:

1. Gruppen omfatter *universelle* fortællinger (i ovennævnte

forstand)

2. Gruppen omfatter *fortællinger*, dvs. forløb, der foregår på en akse, defineret ved en initial- og en final-situation
3. På denne akse fordeler sig følgende tre kategorier, der hver for sig består af to termer:

A: positiv vs negativ = a ā

B: ikke-nu vs nu = b b̄

C: uden egen kraft vs ved egen kraft = c c̄

(Det sidste kriterium angiver, om transformationen på akserne sker ved »menneskehedens« egen indsats eller ved en anden instans (Guds, naturens osv.) indgriben. Man kan naturligvis være i tvivl om, hvem der egentlig bevirker transformationen, når det drejer sig om den hegeliske udgave af »den store fortælling«; men i denne sammenhæng, hvor opgaven ikke er i detaljer at analysere de enkelte »universelle« fortællingstypers finesser, men at definere nogle fundamentale betingelser for sådanne analyser, vil jeg nøjes med at mene, at også her gælder, at transformationen sker ved »menneskehedens« egen kraft).

2°

Som demonstration af principperne for denne typologi kan vi betragte en *myte*, f.eks. den bibelske syndefaldsmyte (Gen 3). Her er tale om en positiv initial-situation (mennesket befinder sig i Edens (guddommelige) have) og en negativ final-situation (mennesket befinder sig uden for haven, på »marken«, tildelt arbejdets møje, fødslernes smerte og visheden om dødens uundgåelighed). Denne final-situation er menneskets aktuelle virkelighed, fortællingens »nu«. Syndefaldsmyten understreger, at transformationen fra initial- til final-situation skyldes menneskets overtrædelse af Guds udtrykkelige forbud, og at mennesket følgelig kun har sig selv at takke for denne skæbne.

Kristendommen er ikke nogen »stor fortælling«

3°

»Den store fortælling« – den type, som Lyotard taler om – fordeler sine kategoriers termer på en anden måde. Hvor syndefaldsmytens fordeling er:

a ā
b ḅ
c c̄

(dvs.: ved egen kraft (c c̄) opnås en negativ finalsituation (a ā), som gælder nu (b ḅ)), vil »den store fortælling« vise, hvordan menneskeheden ved egen kraft (c c̄) fra den mindre end ideelle begyndelse når den lykkelige tilstand (ā a) engang i fremtiden (ḅ b). Hvis man (arbitrært) tager den bibelske myte som udgangspunkt, kan man således se, at »den store fortælling« er en transformation af denne, idet transformationerne i to af kategorierne (A og B) er inverse, mens den i den tredje (C) er identisk, eller:

syndefaldsmyte		»den store fortælling«
a ā	⇒	ā a
b ḅ	⇒	ḅ b
a ā	↔	c c̄

4°

Med disse tre kategoriers termer fordelt på akserne initial- og final-situation kan der nu deduceres følgende otte kombinationer:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
a ā	a ā	a ā	a ā	ā a	ā a	ā a	ā a
b ḅ	b ḅ	ḅ b	ḅ b	b ḅ	b ḅ	ḅ b	ḅ b
c c̄	c̄ c	c c̄	c̄ c	c c̄	c̄ c	c c̄	c̄ c

Den bibelske syndefaldsmyte er således type I og »den store fortælling« er type VII.

5°

Det næste spørgsmål er naturligvis, om de øvrige typer foreligger i nogen genkendelig form?

For at lette genkendeligheden og den praktiske omgang med disse otte kombinatoriske typer kan det måske gavne at indføre følgende terminologi:

1. alle forløb med kombinationen $a \bar{a}$ kaldes *fald*,
alle forløb med kombinationen $\bar{a} a$ kaldes *opadstigen*
(andre betegnelser er naturligvis mulige; i angelsaksisk sammenhæng ville man tale om »tragedie« og »komedie«; for de antikke typer taler man om »descendente« og »ascendente« udgaver;³ ingen af disse er helt tilfredsstillende, som det vil fremgå nedenfor).
2. alle forløb med kombinationen $b \bar{b}$ kaldes *myte*,
alle forløb med kombinationen $\bar{b} b$ kaldes *eskatologi*
(termen b (»ikke-nu«) antager naturligvis betydning af hhv. fortid og fremtid, alt efter om den placeres i aksens initial- eller final-situation).
3. alle forløb med kombinationen $c \bar{c}$ kaldes *humane*,
alle forløb med kombinationen $\bar{c} c$ kaldes *ahumane*
(hvori der ikke ligger andet end spørgsmålet om, hvorvidt det er menneskeheden selv eller ikke, der er transformationens subjekt).
Efter denne terminologi vil syndefaldsmyten da være en »human fald-myte«, mens »den store fortælling« er en »human opadstignings-eskatologi«.
(NB: Der kan naturligvis tænkes fortælleforløb, der har relevans for de typer, der her står til diskussion, men som f.eks. ikke sætter den menneskelige aktivitet som forløbets udgangspunkt og heller ikke sætter den som det, der bevirker transformationen, og som således ville have kombinationen $/c c/$ i kategori $/C/$. Jeg tillader mig her at se

Kristendommen er ikke nogen »stor fortælling«

bort fra sådanne tilfælde af identiske termer i kategorierne (i /A/: /a a/, /ā ā/, osv.). Men i princippet kunne de uden videre inddrages i typologien).

6°

Faktisk synes hver af de otte kombinationer at svare til en realiseret type, og de skal, bortset fra de to allerede definerede typer (I og VII), kommenteres her.

Type II: a ā
              b b̄
              c c̄

En *ahuman fald-myte*, eksempelvis den græske Prometheus-myte, der beretter om, hvordan menneskeheden (: mændene), der oprindeligt levede i samkvem med guderne, blev sat i deres nuværende ringe tilstand på grund af titanen Prometheus' bedrag ved offeret og hans rov af ilden, der ledte guderne til at sende den første kvinde Pandora med kassen med ulykker.

Type III: a ā
              b b̄
              c c̄

En *human fald-eskatologi*: økokatastrofen, atomvinteren osv., for så vidt de betragtes som konsekvensen af den menneskelige aktivitet. Dette er kulturpessimismens position, der forudgriber den kun tilsyneladende »udviklings« forventelige konsekvenser.

Type IV: a ā
              b b̄
              c c̄

En *ahuman fald-eskatologi*: man kan forestille sig kulturens undergang i science-fiction regi (»klodernes kamp«), eller økokatastrofen osv., for så vidt den ikke betragtes som en nødvendig konsekvens af

udviklingen (vulkanudbrud, jordens sammenstød med en asteroide og den slags).

Type V: ā a
              b b
              c c̄

En *human opadstignings-myte*: den »store fortælling« i tilbageprojiceret udgave, historien som fremskridtets historie, videnskabens triumfer, menneskeåndens landvindinger, den neolitiske revolution.

Type VI: ā a
              b b
              c c̄

En *ahuman opadstignings-myte*: et forløb, der hævder, at menneskene nu befinder sig i en lykkelig tilværelse, tilvejebragt uden menneskets egen indsats. Dette er en meget vanlig mytisk model (jf. den babylonske myte om kulturens oprindelse hos Berossos)⁴ – og det er tillige *kristendommens* grundtype (»se, jeg forkynder jer en stor glæde«).

Type VIII: ā a
              b b
              c c̄

En *ahuman opadstignings-eskatologi*: den klassiske (antikke – særligt jødiske) eskatologi og apokalyptiske eskatologi, der forventer gudsrigeets gennembrud engang i fremtiden; menneskene – eller nogle af dem: de retfærdige, de rene – kan reddes med over i denne gloriøse fremtid, men det står ikke til dem selv at fremme denne fremtids komme. Transformationen på forløbsaksen antager form af en kosmisk kamp hen over hovedet på menneskene, for hvem det alene står tilbage at bringe sig i position; i det højeste kan de kæmpe med på de kosmiske kræfters side (»lysets sønner« i *Krigsrullen* fra Qumran f.eks.).

Kristendommen er ikke nogen »stor fortælling«

7°

De tre kategorier, der her er taget i betragtning, er tilstrækkelige til at opstille en typologi, der er så omfattende, at den formår at skelne mellem forskellige typer af universelle fortællinger og dermed forhindre en utidig sammenblanding af reelt vidt forskellige typer (som f.eks. »den store fortælling«, kristendommen og den klassiske eskatologi). Er det muligvis rigtigt, at een af typerne er afgået ved døden, siger dette intet om de andre typer. De kan være døde forlængst af helt andre årsager, eller de kan evt. være udødelige.

8°

Der er i denne typologi ikke tale om en udtømmende beskrivelse af de enkelte typer. Men et yderligere kriterium, der snarest deler den gruppe, der her er taget i betragtning, i to dele, skal her nævnes. Typer som V og VII, under omstændigheder måske også III, er til lige karakteriseret ved deres eminente *tidslighed*. De inkluderer tid i prægnant forstand, altså tiden som durativ akkumulation eller progression af gode eller dårlige kvaliteter: fremskridt*enes* historie, den *voksende* forgiftning af naturen.

Typer som I, II, IV, VI og VIII, under omstændigheder måske også III, har derimod ikke med tidsligheden i essentiel forstand at gøre. Syndefaldsmyten fortæller således ikke om en udvikling i nedadgående retning, men om et pludseligt brud mellem den initiale og den finale tilstand. Det samme brud besidder kristendommen. Disse typer antager derfor snarere en rumlig karakter, hvor det drejer sig om at være indenfor eller udenfor: inde i Edens Have eller udenfor, på »marken«; at være i Gudsriget eller udenfor (»udenfor er hundene og giftblanderne og de utugtige og morderne og afgudsdyrkerne og enhver, som elsker og øver løgn«, Apok 22,15). Tidsligheden i sådanne typer indskrænker sig således til ren punktualitet. De aspektsuelle konnotationer i »opadstigen«, »ascendens« osv. i retning af det durative er i disse tilfælde misvisende; et begreb som »genløsning« derimod undgår denne fælde.

9°

De otte typer, der her er defineret, kan naturligvis kombineres på forskellig vis. De kan lægges sammen i kæder, således V som forudsætning for VII (vore bestræbelser på menneskehedens frigørelse hviler på fortidens landvindinger: altså »læs Kapitalen«, »studer klassikerne«), eller I som forudsætning for VIII (ikke alene restitueres mennesket i den gudbilledlige tilstand, men Gudsrigets frembrud vil ophæve skabningens gudsforldadthed). De kan indlejres i mere komplekse kombinationer, som hvor et VII subsummerer forløb af typerne V og III i mindre format (således i hegeliansk og marxistisk dialektik, f.eks. idet historien (= VII) omfatter fremskridt (V), der samtidig leder til elendighed (III), altså »kapitalismens civilisatoriske effekt«, der samtidig accentuerer uretfærdigheden (industriproletariatets lidelser)). Eller de kan forekomme i paradoksale kombinationer, således det kristne »allerede« (VI) - »endnu ikke« (VIII) eller »simul justus et peccator« (VI og I).

10°

»Den store fortælling« i dens forskellige investeringer er trods eventuelle dialektiske finesser fundamentalt konsistent. Derfor er den så meget mere skrøbelig, og derfor kan den afgå ved døden (måske). Kristendommen - som ren type VI eller som een eller begge af de nævnte paradoksale koblinger - er derimod i bund og grund urimelig og inkonsistent. Da det uden større besvær kan sandsynliggøres, at den som type VI ikke står mål med den iagttagelige virkelighed (i modsætning til type I - er arvesynden det eneste dogme, der empirisk kan bevises⁵), og at den som paradoksal kombination er inkonsistent, har den på forhånd dementeret sig selv. Uanset hvordan man vælger at fastlægge dødskriteriet (før døden (hjernerødskriteriet) eller efter døden (som Assurbanipal, der hugger hovedet af kaldæerprinsen Nabu-bel-shumati, der allerede havde fundet døden ved sin væbners hånd, og derved gjorde ham »endnu mere død, end han var i forvejen«⁵)), kan alle vel blive enige om, at man kun kan dø een gang; kristendommen er altså allerede død, og der er ikke noget at komme efter for ideologi- og religionskritikere. Det er rimeligvis

Kristendommen er ikke nogen »stor fortælling«

een af de gode grunde til, at kristendommen kan holde sig, hvor andre og større fortællinger går til grunde - ikke som massernes ideologi naturligvis, for masserne vil have store fortællinger, dvs. transformere kristendommen gennem type VIII (eskatologiens rene vare) til type VII (her som teokrati), eller de vil formindske perspektivet til en i empatisk forstand lille fortælling (»Kristi efterfølgelse«, en type VII, nu ikke i universelt, men i snævert individuelt perspektiv). Det er disse typer kristendom, som kristendommens fjender identificerer som kristendom; jeg derimod taler om den kristendom, der er Paulus' og Luthers - er det en overflødig bemærkning? (En kristendom, der insisterer - på trods af al magt, inklusive historiens uomgængelighed og fornuftens nødvendighed, og på trods af den mest hensynsløse af alle tyranner: æstetikken - for hvem Daniels tre venners bemærkning (Dan 3,18) ville være det umuligste af alt: patetisk, altså dårlig stil).

Noter

1. Jean-François Lyotard, *Det postmoderne forklaret for børn*, (fransk 1986), Modtryk, Århus 1987, 25 f.
2. Per Aage Brandt, »En verden af sprog«, *Slagmark* 1, 1983, 79.
3. Jf. Svend Erik Mathiassen, »Eskatologien i tidlig romersk kejsertid. Omkring Vergils fjerde ekloge«, *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 10, 1987, 5.
4. Hans J. Lundager Jensen, »De fremmede, Det gamle Testamente, vi«, *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 10, 1987, 37 f.
5. O. E. Ravn, *Babylonske og assyriske kongers historiske indskrifter (ca. 2800-500 f.Kr.)*, København 1934, 179.